

A JÓLÉTI ÁLLAM KÖZGAZDASÁGTANA

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Gál Róbert, Medgyesi Márton

Szakmai felelős: Gál Róbert

2011. január

9. hét

Humántőke-beruházás támogatása transzferekkel

Készítette: Gál Róbert, Medgyesi Márton

Szakmai felelős: Gál Róbert

Oktatás: emberitőke-beruházás

Emberitőke-elmélet: az oktatás során az emberek olyan ismereteket, képességeket sajátítanak el, amelyek révén ténylegesen nő a termelékenységük.

Az emberi tőke egy sajátos tőkefajta:

- tulajdonosától nem választható el,
- nem lehet eladni, csak bérbe adni,
- megszerzéséhez időráfordítás kell.

Az oktatás hasznai és költségei

Egyéni hasznok:

- Fogyasztási hasznosság: iskolába járni önmagában is jó.
- Beruházási hasznok:
 - magasabb kereset
 - nem pénzbéli hasznok: munkával való elégedettség, szabadidő nagyobb hasznossága

Egyéni költségek:

- Közvetlen ráfordítás: tandíj, iskolai felszerelés, ruházat, utazásai költség, iskolához kapcsolódó szállás.
- Közvetett ráfordítás: elmaradt keresetek.

Családok és iskoláztatási döntések

Minden gyermek a képességeinek megfelelő optimális iskoláztatásban részesül, ha

- a szülők altruisták,
- tökéletesen racionálisak és
- lehet hitelt felvenni a gyermekek iskoláztatásának finanszírozására.

Az egyénileg optimális szintnél alacsonyabb iskolázottság

A tökéletes hitelpiac feltevés nem teljesül:

- Ha nem lehet hitelből fedezni az iskoláztatást, a szegényebb családok alacsony jövedelme effektív korlátot jelenthet.

A racionalitás feltevés nem teljesül:

- a szülők alulbecslik a humántőke-beruházás hozamát,
- alacsony humántőke-beruházás lehet a magas diszkontráta vagy önkontrollproblémák eredménye is.

Az altruizmus feltevés nem teljesül:

- érdekellentét szülők és gyermekek között. Pl. szülők magasabb diszkontrátával rendelkeznek, mint a gyermekek.

Alacsony humántőke-beruházás szegények között

- Jövedelmi korlát: kevesebb pénz iskolai oktatásra, különóra, egészségügyi ellátásra és egyéb más inputokra.
- Alacsonyabb aspirációk:
 - Stresszelmélet
 - Referenciacsoport-elmélet
- Rosszabb informáltság
- Magasabb diszkontráta
- Iskoláztatás hozama alacsonyabb lehet
 - A szegénység megnehezíti, hogy jó szülő legyen.
 - A gazdag családok gyerekei jobb iskolákba járnak.
 - A gazdagoknak jobb a kapcsolati hálója.

A gyermek fejlődését befolyásoló családi tényezők

- A szülők mentális állapota: elszegényedés: stressz, szorongás, önértékelési zavar, krónikus szegénység: depresszió.
- A szegénység a párkapcsolatokra is negatívan hat: az apa munkanélkülisége aláássa a szülői kompetenciaérzést is.
- Szülő-gyerek kapcsolat: stressz hatására a szülők kevesebb figyelmet, szeretetet tudnak nyújtani a gyermekeknek. A mentális állapot hat a nevelési módszerekre.
- Otthoni tárgyi környezet

Az iskolázottság mértéke egyénileg optimális, de társadalmi szempontból túl alacsony

Az iskolázottság pozitív externális hasznai:

- általában egészségtudatosabb életmód,
- gyermekeik egészségügyi állapotába, iskoláztatásába többet fektetnek,
- A népesség iskolázottsága elősegítheti az innovációt.
- A közügyek iránti érdeklődés, a politikai életben való részvétel magasabb foka, ami a politikai döntések hatékonyságát is javítja.
- Kevesebb bűncselekményt követnek el, nagyobb gyakorisággal adakoznak, végeznek önkéntes munkát és vesznek részt önkéntes szervezetekben, egyesületekben, erősítve ezáltal a társadalmi kohéziót.

Társadalompolitikai válaszok alacsony humántőke-felhalmozás esetén

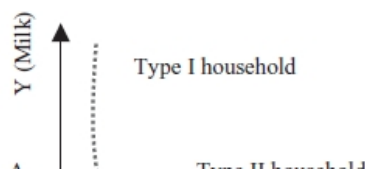
Alacsony kereslet esetén:

- Ha oka humántőke-befektetést akadályozó anyagi nehézség: készpénztranszfer.
- Ha oka hiányos informáltság, fogyasztói türelmetlenség, érdekkellentét a háztartáson belül, akkor FKT.
- Ha oka a szegénység miatt fejlődési problémák: korai fejlesztés.

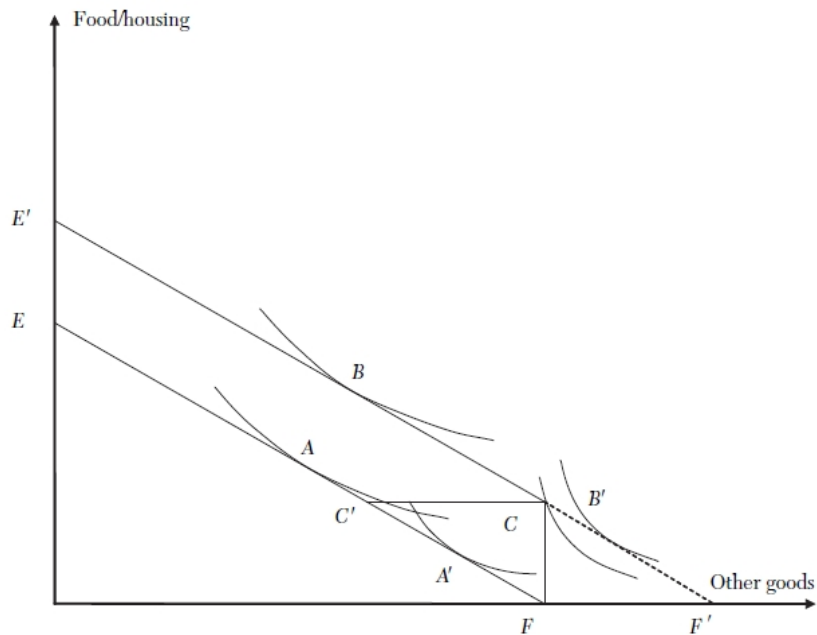
Kínálat oldali problémák:

Oktatási infrastruktúra fejlesztése, oktatási munkaerő mennyiségi, minőségi fejlesztése.

Családok oktatási döntése CCT program esetén

Családok fogyasztási döntése természetbeni transzfer esetén

Forrás: Currie és Gahvari, 2008

Társadalompolitikai válasz humántőke- befektetést akadályozó anyagi nehézségek esetén

Feltételhez kötött transzfer

(Conditional Cash Transfer) melletti érvek

1. közgazdasági érvek
2. politikai gazdaságtani érvelés

CCT melletti közgazdasági érvek

- Informáltsági probléma

A szegény családok szisztematikusan alulbecslik az iskolai oktatás hozamát.

Önbeteljesítő jóslat: ezeket egyszerű információs kampánnyal nehéz lehet megtörni. A CCT paternalizmusa: a szabályozó jobban tudja, hogy mi jó a családnak, mint ők maguk.

2. Piaci tökéletlenség

Tökéletes tőkepiac esetén:

- UCT-nek nincs hatása az iskolázásra: humán tőke beruházás optimális szintjét választja minden szülő
- CCT: csökkenti a tanulás közvetett költségét: az elmaradt bér nem w , hanem $(w-t)$, ezáltal növeli az iskolázás iránti keresletet.

Nem tökéletes tőkepiac esetén:

- UCT: növeli a humántőke-befektetést.
- CCT: erősebb pozitív hatás, hiszen jövedelmi és helyettesítési hatás is van.

CCT melletti politikai gazdaságtani érvelés

- A szegényekre célzott újraelosztási programok választói támogatása alacsony: medián szavazó nem szegény, nem részesül belőle.
- DE: a választók nem szigorúan anyagi előnyök alapján döntenek: méltányossági megfontolások.
- Az adófizetők inkább támogatnak olyan szegénységcsökkentő programot, amely azok felé irányul, akik maguk is tesznek valamit a kiemelkedésért.

CCT programok működése és hatása

Célzás:

- Próbálják a szegény családokat megcélozni: jövedelemteszt, vagy proxy a legtöbb esetben. Néha földrajzi alapon és társadalmi csoport alapján (nők, etnikai kisebbségek).
- A programok különböznek abban, hogy a szegények mekkora részére terjednek ki: 1% Kambodzsa, 60% Brazília, Ecuador, Mexikó

Alacsony elérés okai:

- a program költségvetése
- mely életkori csoportokra terjed ki a program
- mennyire elérhető az iskola vagy eü. intézmény
- jövedelemteszt nem tökéletes
- rossz informáltság
- a család döntése

A támogatás mértéke:

- Általában a gyermekek számától függő támogatás.
- Némely esetben iskolafokozat vagy nem szerinti differenciálás.
- Egyes esetekben a gyermekszámot sem veszik figyelembe.
- Ritka a szegénység mértéke vagy az árszint alapján történő további differenciálás.
- A támogatást szülőnek fizetik ki (legtöbbször az anyának).
- Összege változó, legbőkezűbb programok Nicaraguában és Mexikóban.

Feltételek:

- Iskolalátogatás az iskolai napok 80-85%-ában.
- Egyes esetekben az iskolai eredmény is feltétel: ne bukjon meg.
- Egészségügyi intézmények rendszeres látogatása, vakcináció.

Ellenőrzés, szankció

- Egyes esetekben havi (Töröko.), máshol éves (Chile).
- Az ellenőrzéshez szükséges adatokat a szolgáltató intézmények (iskola, eü. int.) adják.
- Szankció leggyakrabban a támogatás felfüggesztése, ismételt esetben visszavonása.

- Sok program „puha” szankciókat ír elő: feltétel nem teljesülése esetén szociális munkás segít megoldani a problémákat.

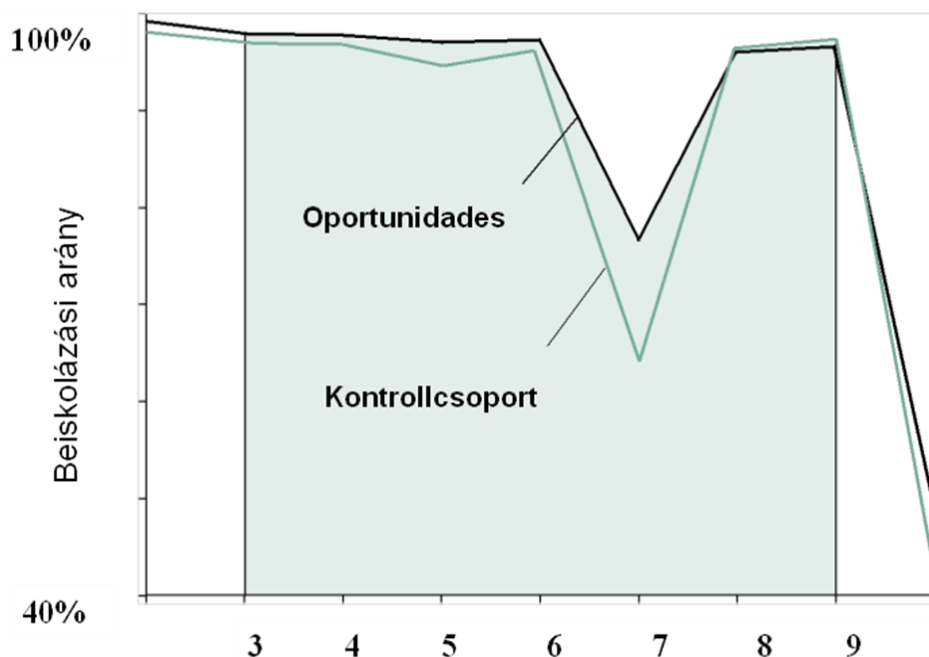
CCT programok hatása az iskolai beiratkozásra

Country	Program	Age/Gender/ Grade	Baseline enrollment (%)	Impact ^a	Transfer (% of PCE) ^b	Evaluation method	Reference
<i>Latin American and Caribbean countries</i>							
Ecuador	Bono de Desarrollo Humano	Ages 6–17	75.2	10.3** (4.8)	10	IV, randomized	Schady and Araujo (2008)
Honduras	Programa de Asignación Familiar	Ages 6–13	66.4	3.3*** (0.3)	9	Randomized	Glewwe and Olinto (2004)
Mexico	Oportunidades	Grades 0–5	94.0	1.9 (25.0)	20	Randomized	Schultz (2004)
		Grade 6	45.0	8.7*** (0.4)			
		Grades 7–9	42.5	0.6 (56.4)			
Nicaragua	Atención a Crisis	Ages 7–15	90.5	6.6*** (0.9)	18	Randomized	Macours and Vakis (2008)
Forrás: Fiszbein és Schady, 2009				12.8*** (4.3)	27	Randomized	Maluccio and Flores (2005)

Country	Program	Age/Gender/ Grade	Baseline enrollment (%)	Impact ^a	Transfer (% of PCE) ^b	Evaluation method	Reference
<i>Non-Latin American and Caribbean countries</i>							
Bangladesh	Female Secondary School Assistance Program	Ages 11–18 (girls)	44.1	12.0** (5.1)	0.6	FE	Khandker, Pitt, and Fuwa (2003)
Cambodia	Japan Fund for Poverty Reduction	Grades 7–9 (girls)	65.0	31.3*** (2.3)	2–3	DD	Filmer and Schady (2008)
Cambodia	Cambodia Education Sector Support Project	Grades 7–9	65.0	21.4*** (4.0)	2–3	RDD	Filmer and Schady (2009c)
Pakistan	Punjab Education Sector Reform Program	Ages 10–14 (girls)	29.0	11.1*** (3.8)	3	DDD	Chaudhury and Parajuli (2008)
Turkey	Social Risk Mitigation Project	Primary school	87.9	-3.0* n.a.	6	RDD	Ahmed et al. (2007)
		Secondary school	39.2	5.2 n.a.			

Forrás: Fiszbein és Schady, 2009

Az Oportunidades program hatása az iskolai beiratkozásra

10

Forrás. De Janvry és Sadoulet, 2006

Példák fejlett országok oktatásösztönző CCT programjaira

1. Egyesült Királyság: Education Maintenance Allowance
 - Jellemzők
 - Jogosultság: jövedelemtesztelt, 16 éves kor, nappalin továbbtanulás.
 - Ösztönzés: heti kifizetés + bónuszok sikeres vizsgázáskor, továbbtanuláskor.
 - Maximum transzfer az elérhető kereset kb. 1/3-a.
 - Státus
 - 1999-től pilóta, 2004-től országos szintre kiterjesztették.
 - Értékelés

(Dearden et al., 2009): a maximum transzfert kapók között az 1. évben 4-5% ponttal, 2. évben 6-7% ponttal magasabb a nappali oktatásban levők aránya, mint a kontrollcsoportban.
2. Egyesült Államok: Opportunity NYC-Family Rewards 2007-től 3 év
 - Feltételek:
 - Oktatási: iskolába járás (iskolai napok 95%-ában), teszteredmények, szülők elköteleződése.
 - Egészségügyi: családi egészségbiztosítás-kötés, szűrővizsgálati részvétel, életkornak megfelelően.
 - Munka: szülők teljes idejű munkavállalása, képzési programokban való részvétel.
 - Értékelés (MDRC, 2010):
 - Általános iskolai korosztályokban (4.,7. oszt.) nem kimutatható.
 - Gimnazistáknál 5% ponttal nőtt az iskolalátogatás.
 - Jobb tanulók körében erősebb hatás! Oka: rosszabb tanulóknál túl sok akadály: nincsenek meg az eszközeik, hogy javítsanak a

teljesítményükön.

- Státus:
 - Pilóta-program, döntés a folytatásról a végleges értékelés után.

CCT Magyarországon

Iskoláztatási támogatás

- Jogi háttér: A családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. Tv.
- Érvényesség: 1999–2002 között.
- Feltétel: családpótlék-kifizetés a rendszeres iskolába járáshoz kötve.
- Szankció: családpótlék-megvonás 10+ igazolatlan óra v. 30+ szülő által igazolt, iskola által el nem fogadott óra esetén, súlyos esetben a gyermek gondozásba vétele.
- Szisztematikus hatáselemzés: nincs.
- Értékelés (REF 2010, Herczog): nem volt érdemi hatása a gyerekek iskolába járására, és egyáltalán nem volt hatása az iskolai eredményességre.
- Lehetséges okok: szakmai előkészítetlenség (a segítő szakemberek felkészítetlensége), a szankcionálás esetlegessége, kevés kiszűrt gyakori hiányzó, roma diákok magántanulóvá minősítése – lemorzsolódás.

Óvodáztatási támogatás

- Kezdet: 2009.
- Jogosultság: 3-4 éves kor, halmozott hátrányos helyzet.
- Támogatás összege: beiratkozáskor 20 000Ft.
- Feltétel: rendszeres óvodába járás.
- Értékelés: még nincs.
- Monitorozás: folyik.

Előzetes várakozások (óvodák, önkormányzatok és szülők):

- Viselkedési hatás:

- az összeg a beiratkozást ösztönözheti. A folyamatos óvodába járást: nem tudni.
- kevés ismeret a támogatásra jogosult szülők informáltságáról és motiváltságáról.
- Kínálati oldal:
 - kérdéses, hogy vannak-e elégséges számban fölös férőhelyek olyan (kisebb) településeken, ahol magas a HH gyerekek száma.
- Adminisztráció:
 - a szülői iskolai végzettség önkormányzatonként eltérő értelmezése,
 - beteges gyermekek egyenlőtlen kezelése.

Ösztöndíjak Magyarországon: szociális vagy etnikai alapon?

Etnikai alapú ösztöndíjak

- Macika (Magyarországi Cigányokért Közalapítvány)
 - Működés: 90-es évek óta
 - Célcsoport: roma tanulók
 - Cél: 7-8. osztályosok középiskolába, középiskolások érettségijéhez, szakmához v. felsőoktatásba, felsőfokú hallgatókat diplomához segíteni.
 - Pénzen kívül szolgáltatás: nincs
 - Összegek (2009): évi 30e Ft, 40e Ft, 90e Ft
 - Méretek: 14ezer diák, kb. félmilliárd Ft
- Útravaló:
 - Működés: 2005 óta
 - Célcsoport: hátrányos helyzetű (roma és nem roma) tanulók
 - Cél: az általános iskola felső tagozattól az egyetemistákig minél tovább benntartani

az iskolában a gyermekeket.

Pénzen kívüli szolgáltatás: mentortanár szerepe (őt is premizálja a program).

Társadalompolitikai válasz a gyermek fejlődési problémái esetén: korai fejlesztés

- USA 3 program, amelynek hosszú távú hatásvizsgálata volt.
- Perry Preschool Experiment: 1962 és 1967 között 64 szegény családból származó gyermekek véletlenszerűen kiválasztva átlagos életkor a program kezdetekor 3,5 év. Gyermekek 2 évig vettek részt. Októbertől májusig naponta 2,5 tanóra + és hetente 1,5 órára a tanár meglátogatta a családot, hogy a szülőt is bevonja (Heckman és Masterov).

Hatásvizsgálat: 40 éves korukig követés. A résztvevők között:

- jobb iskolai tesztteredmények
- magasabb iskolai végzettség: (középiskolát végzettek aránya)
- magasabb foglalkoztatási arány, magasabb bérek
- alacsonyabb bűnözési ráta
- tizenéves gyermekvállalás alacsonyabb
- házasodási ráta magasabb

Társadalmpolitikák közötti választás megalapozása

Miből fakad a szegény családok gyermekeinek alacsonyabb iskolázottsága Magyarországon?

Kertesi Gábor és Kézdi Gábor: A foglalkoztatási válság gyermekei

A szülők iskolázottsága és a továbbtanulás

A szülők iskolai végzettsége	Roma minta					Országos minta			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Függő: nem tanul tovább</i>									
8 osztály alatt	0.180	0.172	0.182	0.180	0.129	0.403	0.367	0.361	0.365
8 osztály	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
szakiskola	-0.186	-0.178	-0.174	-0.178	-0.155	-0.072	-0.062	-0.064	-0.063
érettségi	-0.202	-0.190	-0.183	-0.190	-0.098	-0.117	-0.105	-0.104	-0.102
diploma	-0.365	-0.346	-0.254	-0.308	-0.360	-0.136	-0.121	-0.124	-0.123
<i>Függő: továbbtanul szakmunkásképzőben / szakiskolában</i>									
8 osztály alatt	-0.123	-0.120	-0.127	-0.125	-0.095	(-0.069)	(-0.085)	(-0.085)	(-0.096)
8 osztály	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Szakiskola	0.127	0.125	0.121	0.126	0.109	(0.006)	(0.010)	(0.004)	(0.006)
érettségi	(0.002)	(-0.004)	(-0.008)	(0.016)	(-0.048)	-0.249	-0.244	-0.244	-0.232
diploma	-0.170	-0.179	-0.234	-0.180	-0.250	-0.350	-0.343	-0.343	-0.321
<i>Függő: továbbtanul érettségit adó középiskolában</i>									
8 osztály alatt	-0.057	-0.052	-0.055	-0.054	-0.034	-0.334	-0.282	-0.276	-0.269
8 osztály	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
szakiskola	0.059	0.054	0.052	0.052	0.046	0.066	0.053	0.060	0.058
érettségi	0.201	0.194	0.190	0.174	0.146	0.366	0.349	0.348	0.334
diploma	0.536	0.525	0.488	0.488	0.610	0.486	0.465	0.468	0.444
<i>Kontrollváltozók</i>									
szülő foglalkoztatása		X	X	X	X		X	X	X
családszerkezet			X	X	X			X	X
lakóhely				X	X				X
lakóhelyi szegregáció					X				
tárgyi környezet					X				

Forrás: Kertesi és Kézdi, 2005

A szülők foglalkoztatottsága és a továbbtanulás

Függő változó	Roma minta					Országos minta			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(1)	(2)	(3)	(4)
nem tanul tovább	-0.114	-0.076	(-0.03)	(-0.03)	(0.017)	-0.144	-0.130	-0.066	-0.062
továbbtanul: szakmk.	0.060	0.036	(0.009)	(0.017)	(-0.01)	-0.120	-0.135	(-0.035)	(-0.037)
továbbtanul: érettségi	0.054	0.040	(0.018)	(0.016)	(-0.00)	0.264	0.266	0.101	0.099
	<i>Kontrollváltozók</i>								
családszerkezet		X	X	X	X		X	X	X
szülő iskolai végzettsége			X	X	X			X	X
lakóhely				X	X				X
lakóhelyi szegregáció					X				

A szülői foglalkoztatás bináris változó: 1, ha valamelyik szülő dolgozik; 0, ha nem.

Forrás: Kertesi és Kézdi, 2005

Szegénység és továbbtanulás

Tárgyi környezet / lakóhelyi szegregáció	Roma minta				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
<i>Függő: nem tanul tovább</i>					
a lakás szegényes	0.382	0.331	0.335	0.294	0.285
a lakás elhanyagolt	0.291	0.259	0.262	0.234	0.221
roma környék	(0.034)	(0.020)	(0.021)	(0.015)	(0.020)
cigánytelep	(0.003)	(-0.006)	(-0.006)	(-0.008)	(-0.003)
<i>Függő: továbbtanul szakmunkásképzőben</i>					
a lakás szegényes	-0.201	-0.179	-0.183	-0.158	-0.151
a lakás elhanyagolt	-0.187	-0.167	-0.170	-0.151	-0.140
roma környék	(-0.002)	(0.004)	(0.003)	(0.007)	(0.000)
cigánytelep	(-0.033)	(-0.022)	(-0.022)	(-0.023)	(-0.027)
<i>Függő: továbbtanul érettségit adó középiskolában</i>					
a lakás szegényes	-0.181	-0.152	-0.152	-0.136	-0.134
a lakás elhanyagolt	-0.104	-0.092	-0.092	-0.082	-0.082
roma környék	-0.032	-0.024	-0.024	-0.023	-0.020
cigánytelep	(0.030)	(0.028)	(0.028)	(0.031)	(0.030)
<i>Kontrollváltozók</i>					
szülő isk. végzettsége		X	X	X	X
szülő foglalkoztatása			X	X	X
családszerkezet				X	X
lakóhely					X

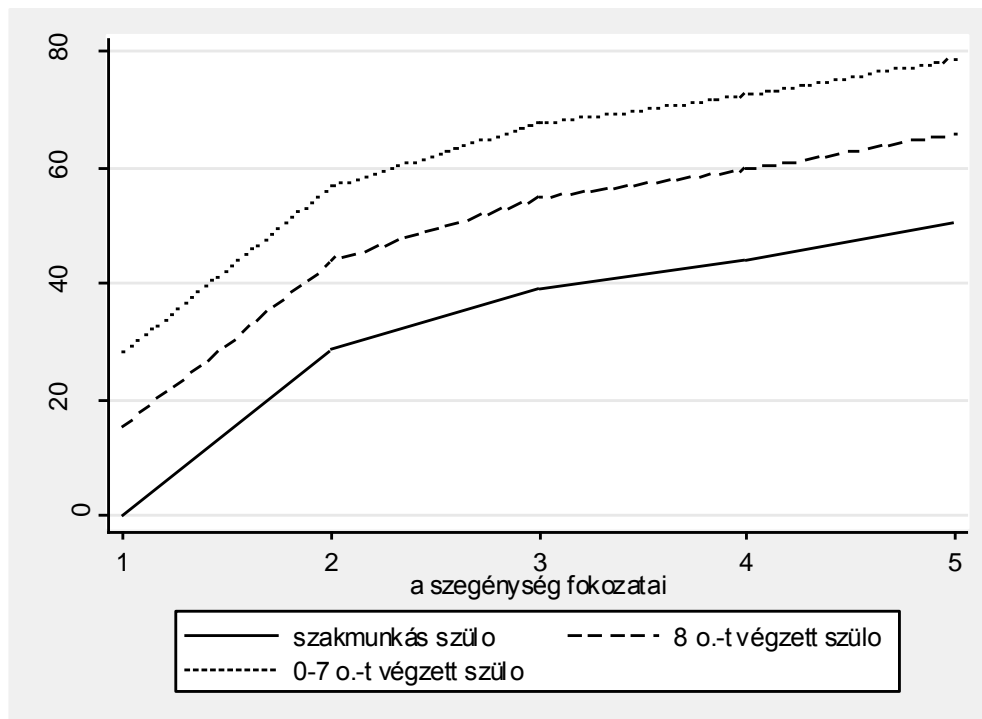
Forrás: Kertesi és Kézdi, 2005

A gyermek életkorának hatása, amikor az apa elvesztette az állását

Függő változó	Roma minta				Országos minta		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)
nem tanul tovább	-0.034	-0.025	-0.021	(-0.014)	(-0.018)	(-0.013)	(-0.013)
továbbtanul: szakmuk.	0.029	0.023	0.020	(0.013)	(0.001)	(0.004)	(0.004)
továbbtanul: érettségi	(0.005)	(0.002)	(0.001)	(0.002)	0.017	(0.009)	(0.009)
<i>Kontrollváltozók</i>							
a gyermek életkora, 1994	X	X	X	X	X	X	X
apa iskolai végzettsége		X	X	X		X	X
családszerkezet			X	X			X
tárgyi környezet				X			

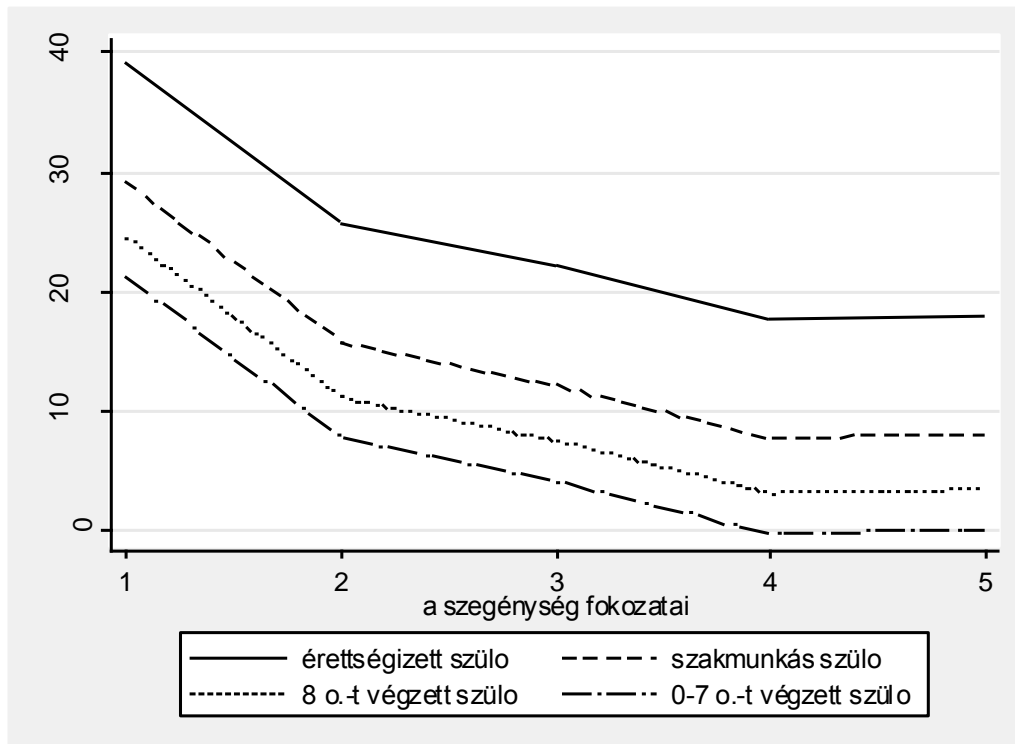
17

Tovább nem tanulók aránya a 8. osztályt végzett roma fiatalok körében a szegénység fokozatai szerint

Forrás: Kertesi és Kézdi, 2005

Érettségít adó iskolában továbbtanuló romák aránya a szegénység fokozatai szerint

Forrás: Kertesi és Kézdi, 2005